Stadskerk Nijmegen (OCP), 7 november 2021, Allerheiligen/herdenking van de overledenen (Allerzielen)
Voorganger: ds. Pieter Endedijk, Arnhem

[1e lezing: Openbaring 7,9-17] (Nieuwe Bijbelvertaling)
9 Hierna zag ik dit: een onafzienbare menigte, die niet te tellen was, uit alle landen en volken, van elke stam en taal. In het wit gekleed en met palmtakken in hun hand stonden ze voor de troon en voor het lam. 10 Luid riepen ze: 'De redding komt van onze God die op de troon zit en van het lam!' 11 Alle engelen stonden om de troon en de oudsten en de vier wezens heen. Ze bogen zich diep neer voor de troon en aanbaden God 12 met de woorden: 'Amen! Lof, majesteit en wijsheid, dank en eer en macht en kracht komen onze God toe, tot in eeuwigheid. Amen.'
13 Een van de oudsten sprak mij aan: 'Wie zijn dat daar in het wit, en waar komen ze vandaan?' 14 Ik antwoordde: 'U weet het zelf, heer.' Hij zei tegen me: 'Dat zijn degenen die uit de grote verschrikkingen gekomen zijn. Ze hebben hun kleren witgewassen met het bloed van het lam. 15 Daarom staan ze voor Gods troon en zijn ze dag en nacht in zijn tempel om hem te vereren. En hij die op de troon zit zal bij hen wonen. 16 Dan zullen ze geen honger meer lijden en geen dorst, de zon zal hen niet meer steken, de hitte hen niet bevangen. 17 Want het lam midden voor de troon zal hen hoeden, hen naar de waterbronnen van het leven brengen. En God zal alle tranen uit hun ogen wissen.'

[Evangelie: Matteüs 5,1-10] (Nieuwe Bijbelvertaling)
1Toen hij de mensenmassa zag, ging hij de berg op. Daar ging hij zitten met zijn leerlingen om zich heen. 2 Hij nam het woord en onderrichtte hen:
3 'Gelukkig wie nederig van hart zijn,
want voor hen is het koninkrijk van de hemel.
4Gelukkig de treurenden,
want zij zullen getroost worden.
5 Gelukkig de zachtmoedigen,
want zij zullen het land bezitten.
6 Gelukkig wie hongeren en dorsten naar gerechtigheid,
want zij zullen verzadigd worden.
7 Gelukkig de barmhartigen,
want zij zullen barmhartigheid ondervinden.
8 Gelukkig wie zuiver van hart zijn,
want zij zullen God zien.
9 Gelukkig de vredestichters,
want zij zullen kinderen van God genoemd worden.
10 Gelukkig wie vanwege de gerechtigheid vervolgd worden,
want voor hen is het koninkrijk van de hemel.

[overweging:]
Wie zijn die heiligen ons voorgegaan?
De heiligen, alle heiligen, zijn – zo zegt de apostel – al die mensen die in die lange stoet door de eeuwen heen onderweg zijn gegaan, in het spoor van Abraham.
Mensen met het woord van de Eeuwige als hun kompas.
Mensen die op hun eigen wijze vorm hebben gegeven aan hun leven en de betekenis daarvan.
Eén onafzienbare rij, waarvan wij de laatsten, de staart van de stoet, bij name kennen en vandaag noemen wij hun namen.
Maar ook namen van mensen uit een verder verleden, die voor ons van betekenis zijn geweest, in onze eigen levenskring, of daarbuiten.
Dát zijn alle heiligen.

Allerheiligen is de gedenkdag van al Gods kinderen in hemel en op aarde in het besef dat alle overledenen bij God zijn.
Al sinds de negende eeuw kent de kerk deze gedenkdag. Het is dus een dag van de ene kerk, een voluit oecumenische dag! De scheiding tussen Allerheiligen en Allerzielen heeft de kerk pas later aangebracht. Want de groten van naam, ja, die zijn in de hemel, maar – zo dacht men – al die arme zielen, die moeten nog in het vagevuur wachten op Gods verlossing. Maar dat vagevuur is een bedenksel van de kerk. Nee, met de hand op de Bijbel kan gezegd worden dat alle zielen heilig zijn. Allerzielen ís Allerheiligen.
Ik geloof dat ál onze dierbare doden – de groten en de kleinen, bekenden en naamlozen – geborgen zijn bij God. Of, zo u wilt, in de hemel zijn. ‘Hemel’ is in de taal van de Bijbel niet een ruimte in een land van ooit, maar dat woord ‘hemel’ heeft gewoon als betekenis: ‘bij God zijn’.

Deze dag is geen collectieve dodenherdenking waarover een rouw- of grauwsluier hangt, maar een dag waarop zoveel mogelijk licht mag schijnen, omdat het allemaal iets laat weerschijnen van een prachtig perspectief: mensen op wie, of beter dóór wie iets van Gods licht mag schijnen. Allen zijn deel van de onafzienbare menigte in wit gekleed waarover de ziener in het boek Openbaring spreekt.

Het is als met het meisje dat voor het eerst in een kathedraal was. Buiten scheen de zon en zij zag de glas-in-loodramen en de figuren die werden verbeeld: Mozes, David met zijn harp, Maria met het kind, Petrus met de sleutels, Matteüs, Christoffel, Sint Nicolaas… en ze riep: ‘Ik zie het! Heiligen zijn mensen waar het licht doorheen schijnt!’

Mensen dóór wie iets van Gods licht mag schijnen, of óp wie wij Gods licht laten schijnen. Daarom zetten wij een kaars vóór de foto van onze geliefde of geliefden die wij zo moeten missen, vandaag of op de dag van hun sterven. Want, zo leert de kerk, je sterfdag is je geboortedag in de hemel.

Het evangelie van deze gedenkdag is, wat wij noemen, ‘de zaligsprekingen’, de gelukwensen.
En op deze dag springt er één in het bijzonder uit:

Gelukkig de treurenden,
want zij zullen getroost worden.

Begrijp ik dat goed? Wordt er van geluk gesproken als ik verdriet heb?
Wat wordt hier eigenlijk bedoeld?

Troosten is ruimte schenken aan gemis, voor een ander, maar vooral ook ruimte aan jezelf.
Troosten is niet met woorden gemis gladstrijken, maar zwijgend nabij zijn, zodat een ander levensruimte hervindt.
Troosten is al je zintuigen gebruiken om een nieuwe weg in je leven te vinden.
Troosten is bewust de dagen leven om het leven weer mogelijk te maken.
Gelukkig de treurenden, want zij zullen getroost worden.

Vandaag klinkt muziek van Bach als troostmuziek. Niet als extraatje als aanhangsel bij deze dienst, maar als wezenlijk onderdeel. Al het eerste deel van de cantate, een instrumentaal gedeelte, verklankt die troost al. Kunnen de woorden, naast de muziek, ons ook tot troost zijn?

De dood was in Bachs tijd een bittere realiteit: veel kinderen stierven op jonge leeftijd, vrouwen lieten het leven in het kraambed, ziekten en epidemieën (het laatste nog meer dan in onze tijd!) maakten het leven van velen kwetsbaar. De dood kon zomaar je huis binnentreden. Ook Bach heeft dat gekend: hij was op jonge leeftijd wees en elf van de in totaal twintig kinderen die hij kreeg stierven vóór hun vijfde levensjaar.
Bach kende geen Allerheiligen, laat staan Allerzielen, maar de dood speelt in zijn cantates wel een belangrijke rol.
Op de dood moest je je voorbereiden, het is een levenslange leerweg. Maar de dood werd niet gezien als een einde, maar als een nieuw begin. Sterven zag men als afscheid van een wereld vol ellende, maar ook als het bereiken van de mystieke eenheid tussen de gelovige ziel en Christus.

‘Ja, komm, Herr Jesu, komm!’ zingt de sopraan in het midden van deze symmetrisch opgebouwde cantate, woorden uit het boek Openbaring. De sopraan is in de cantates van Bach meestal de stem van de ziel.
Op een bijzondere wijze laat de muziek deze woorden tot ons doordringen.
Het is de overgang naar het gedeelte waarin de mens vol overgave zijn leven aan God toevertrouwt: ‘In uw handen beveel ik mijn geest’, niet alleen een psalmwoord, in de traditie van de kerk gebeden aan het einde van de dag, ook een kruiswoord, zoals ook een ander kruiswoord klinkt: ‘Heden zul jij met mij in het paradijs zijn’.

Tegelijkertijd zingt het koor een koraal, een berijming van de lofzang van Simeon met als laatste woorden: de dood is mij tot slaap geworden.
In de tijd van Luther en Bach wordt de dood gezien als een slaap waaruit Christus de mens doet ontwaken. Het woord ‘slapen’ komt in onze taal ook voor in synoniemen voor sterven: ‘ingeslapen’, ‘ontslapen’. Nog tot in onze tijd lees je op grafstenen: ‘Hier wacht op de dag van de opstanding…’

Maar misschien is het meest betekenisvolle van deze cantate op deze gedenkdag van al Gods kinderen het slot: de cantate eindigt niet in droefheid, maar in een uitbundige lofprijzing.
Want deze dag mag een dag van licht en dankbaarheid zijn om al die mensen die ons een weg hebben gewezen. In hun spoor gaan wij verder in de Naam van de Vader, de Zoon en de heilige Geest.

Pieter Endedijk, endedijk@hetnet.nl